

Hrvatska: MUČAN SUSRET S ISTINOM

NACIONALNI MITOVI I OBRAZOVANJE

Hrvatska:

MUČAN SUSRET S ISTINOM

Ako je za vjerovati dežurnim čuvarima zapretane vatre u nacionalnim ognjištima, na ovim stranama je čeljad kontaminirana mitovima još od materina mlijeka. Naravno, ideolozi neće rabiti pojam kontaminacije, pa neće niti mitove nazvati pravim imenom, no to ništa ne mijenja na stvari. Taj soj vrlo je naklon tumačenjima s genetskom fusnotom, što ne znači da se odriče pomoćnih sredstava za dresuru puka. Česta tvrdnja po kojoj smo u idealnome polariziranom odnosu svi određeni još od iza Karpata, ipak nije dovoljna a da se ne bi redovito pribjegavalo kudikamo egzaktnijim obrazovnim mjerama. Na primjer: mi (gotovo bilo koji "mi") smo bolji od njih (gotovo bilo kojih "njih") već u embrionalnoj fazi, ali je sigurnije ako nam to netko zapoje uz gusle - uvijeno u dobru pripovijest - ili nam to upiše između redova školske početnice, ili povremeno lansira kroz katodnu cijev.

O magičnoj energiji guslarskog rituala komparativnu je studiju prije nekoliko godina objavio dr. Ivo Žanić, s obzirom na primjere iz Hrvatske, SR Jugoslavije, Bosne i Hercegovine. Ipak, taj oblik mitomanskog utjecaja na društvo, ma koliko zanimljiv bio, pripada još uvijek domeni folklornog, i dometi su mu taman toliki. Međutim, kada netko ima priliku podržavati mit s pozicija moći, onda su i posljedice daleko teže, budući da se jednostavnom zloupotrebom udžbenika i masovnih medija lako ostvaruju veliki rezultati. Upravo ta kob zadesila je kroz minulo desetljeće većinu zemalja rođenih iz nekadašnje Jugoslavije, pa tako i Hrvatsku. Problem je pritom bio istovjetan svim problemima koji se javljaju uz nacionalne mitove: ako se lako ostvarujemo preko nevjerodostojnih činjenica i konfrontacije s prvim susjedom, onda je bez dvojbe posrijedi krajnje opasna i zavodljiva laž.

Pogubne efekte društvenog procesa kojemu je nacionalni mit pogonsko gorivo, dakle, efekte na račun subjekta i također nasilno suprotstavljenog objekta, zacijelo ne treba potkrepljivati teorijski, niti navođenjem primjera iz povijesnog iskustva. Pojedini komentatori nacionalnih mitova zadržat će stav kako mitovi mogu biti i društveno korisni, ako se koriste u nacionalnoj emancipaciji, pod ropskim ili kolonijalnim okolnostima. Ali, njihov zastrašujući potencijal obično, nažalost, do izražaja dođe nedugo po oslobođenju potlačene skupine, kada među njima zaostane pokojni pripadnik dojučerašnje većine... Evo i konkretnog primjera: naspram činjenice brutalnog oružanog napada SR Jugoslavije na Hrvatsku, istodobno su tisuće hrvatskih građana srpske nacionalnosti stradale od ruku hrvatskih nacionalista, dok je njihova jedina krivnja bila upravo pogrešna nacionalnost.

Slabo pismena i malo civilizirana sredina kao što je Balkan, bila je

stoljećima unatrag jako povoljna podloga za razne mitologizacije. Dok je po zapadnoj Evropi cvala renesansa i naveliko se razglabale reformatorske teozofske ideje, u nas je - s izuzetkom rijetkih oaza zrele društvene svijesti - đavo još vijan po blatnim gradskim ulicama. Kada su brojna evropska društva već iznjedrila svoju građansku klasu, naši plemeniti zemljoposjednici još su računali s pravom na razdjevičenje kmetske nevjeste u prvoj bračnoj noći. Iz latentnog feudalizma uskočili smo pravo u neizvjesnost komunističke prakse, nedorasli poput evropskoga dječjeg vrtića nad kojim su odgojitelji izgubili kontrolu, jer su ionako samo zadovoljavali svoju pedofiliju. Sve su ugrubo spomenute epohe imale i u Hrvatskoj svoja uporišna mjesta, no su ona za uglavljanje poluge iskorištena bitno kasnije. Hrvatski politički mit XX stoljeća

Ustvari, prva moderna prilika za korištenje nekog mitologema nacionalne prirode slučila se u 19. stoljeću, kada je jedna intelektualna skupina u službi nacionalnog buđenja, pod hrvatsko leno teoretski zapasala i dio današnje Slovenije. Ubrzo, nasuprot već održavotvorenom srpskom nacionalizmu, stasao je i prvi ozbiljni hrvatski, koji nije bio u mogućnosti realizirati se u krvavoj kupki sve do '41. godine, jer su prevladavajući hrvatski intelektualci s početka 20. stoljeća bili nositelji ideje o jugoslavenstvu. Nezavisna država Hrvatska nadoknadila je sve zaostatke: pored desetaka tisuća pobijenih Srba, Židova i Roma, pod njezinim okriljem aktivirani su mitovi o rodu hrvatskome, valjda sve od paleolita naovamo. Tada su verificirane romantičarske legende o perzijsko-arijskom porijeklu Hrvata, o višestoljetnom kraljevstvu u novoj postojbini, o predziđu kršćanstva itd.

Niti socijalističko društvo između 1945. i 1990. godine nije bilo imuno na upotrebljivost mitova. Kralja je zamijenio doživotni predsjednik države, a crkvene procesije zamijenila je rođendanska štafeta za Najdražeg sina, pa su vrlo brzo stavljene u opticaj priče o nevjerojatnim junaštvima osloboditelja, o monolitnom bratstvu i jedinstvu svih naroda i narodnosti, o neviđenim uspjesima neimara poratne obnove i izgradnje. I jugoslavenska nacija u stalnom procesu nastanka doista je neko vrijeme bila opijena snagom novih mitova, a ne treba posebno isticati da su školarci u tom smislu tretirani s naročitom pažnjom. Oni su bili članovi Pionirske organizacije - što je bila gotovo neizbježna čast - pa su pred licem društva polagali zakletvu, pa su nosili crvene marame i plave kape sa zvijezdom petokrakom, pa su svako malo pisali obavezne sastavke na teme iz revolucije.

Revolucija se već nudila kao zajednički nazivnik za većinu balkanskih zemalja, čija su društva slavila političku kartu svijeta u crvenoj boji od Jadrana do Kitaja, makar uz povremene unutarnje nesuglasice... Mada funkcionalno nisu donijeli manje zla od nacionalnih, komunistički mitovi pokazali su se u konačnici manje postojanima: od Gorbačovljeve pokroviteljske "glasnosti" i "perestrojke", trebalo je svega nekoliko godina da se komunistička ideologija raspadne diljem Evrope, pa tako i na Balkanu. To je zasigurno uzrokovalo porast nacionalističkih mitova, koji su društvu sa lošom savješću poslužili kao supstitut, u svjetlu pojednostavljene opreke internacionalizam/nacionalizam. U Hrvatskoj su se dojučerašnji zaguljeni komunisti masovno prepisivali u rigidne nacionalističke stranke, a gdješto je to bio slučaj sa čitavim općinskim komitetima komunističke partije.

Suživot građana i mita

Tako je vlast u Hrvatskoj po prvim višestranačkim izborima preuzela Hrvatska demokratska zajednica, koja je od svog nastanka njegovala zanimljiv spoj nacionalističke ideologije konzervirane u okrilju političke emigracije, i bestidnog komunističkog konvertitstva s razglašenim društvenim legitimitetom. Mijena koja se na prijelazu iz osamdesetih u devedesete ovdje prilično naglo zbila, podrazumijevala je i lakše manipuliranje sredstvima javnog informiranja, te nadasve udžbenicima za osnovne i srednje škole. Tome će ubrzo pogodovati i rat, koji se do danas, evo, već jedanaestu godinu odmotava na prostoru između Triglava i Gevgelije. Međutim, dok su osamdesete godine prošlog stoljeća donijele (paralelno sa rečenom akcijom Gorbačova) vidljivu liberalizaciju političkih normi ponašanja, devedesete će hrvatski školski sustav pritisnuti novim izborom zadanih pravila igre.

Podjednako TV-program i dnevne novine, udžbenici povijesti i sastav obavezne lektire, u tom razdoblju bili su preplavljeni nevjerojatnom količinom dogmatičnih informacija o povijesti i sadašnjosti nacije. Simptomatičan je bio projekt slavljenja mitskoga hrvatskog kralja Budimira, koji se navodno krunio na Duvanjskom polju (Bosna i Hercegovina), pa je bio plemenit i uspješan itd. Riječ je o znanstveno posve mutnoj ličnosti, ali nacionalno vrlo zavodljivom liku, pa je na ledinama pored Duvna iliti Tomislavgrada izvođen oko toga pravi kostimirani cirkus. Od sličnih stvari se hrvatski javni prostor nije očistio do danas: udžbenici još kriju tragove netrpeljivosti prema Srbima, komunistima, masonima, zapadnjacima, istočnjacima i Georgeu Sorosu, nesrazmjerni pristup npr. Jasenovcu i Bleiburgu, ili krajnje nekritički spomen Domovinskog rata između '91. i '95. godine.

Dva istraživanja provedena u Zagrebu potkraj devedesetih ukazala su na pogubne rezultate takvog utjecaja na školski uzrast; projekti pod ravnanjem dr. Jadranke Spajić-Vrkaš i dr. Branislave Baranović, a pokroviteljstvom hrvatske Vlade i UNESCO-a. Dvije znanstvenice odvojeno su istraživale udžbenike povijesti i materinjeg jezika te književnosti - sa aspekata sociološkog i historiografskog - te došle do zaključka da nam je obrazovni sustav žestoko nagrižen falsifikatima i necivilizacijskim manirama. Ako je slika do koje su one došle točna, a sve ukazuje na to da jest, onda društvo izraslo na takvim uzorima ne može biti zdravo. Da ne spominjemo paralelno ispiranje mozga posredstvom režimskih medija; trebalo je puno sreće i volje za maturirati npr. 1995. godine, gledajući svakojake Dnevnik i novinske naslovnice još do kraja desetljeća, i svejedno ostati normalan.

Dobili smo društvo koje se tek pomalo susreće s istinom o sebi, o ubojstvima i zavjerama, pljački i progonima. Zato što smo duboko impregnirani mitom o vlastitoj bezgrešnosti, ili pravovremenom uviđanju vlastite zablude, bit će nam jako mučno odreći se uloge pravednika. A bez toga osjećaja mučnine jednostavno nema buđenja iz kolektivne hipnoze, o čemu dobar primjer daje Njemačka potkraj šezdesetih. Ovaj nam puta mitove neće biti moguće zamijeniti nekim drugima, kao što je to već jednom bio slučaj, jer je dramska mogućnost uvjerljivog obrata već iskorištena. Ne

možemo ih niti pomesti pod tepih, jer su prekrupni da se o njih ne bi spotaknuli. Moguće je da hladnokrvno suočavanje s razmjerima i značenjem tog fenomena može pridonijeti suživotu punopravnoga građanina s mitom. Tek onda ovdašnji bi svijet bio na putu onoga što se obično naziva civilizacijskim sazrijevanjem društva.

Igor Lasić (AIM Zagreb)

zrodlo: <http://www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2001/11007-doss-01-07.htm>